

ADIYAMAN CAMİLERİNDE SÜSLEME UNSURU OLARAK “BACİNİ” UYGULAMALARI

Turgay POLAT* **Oktay ORHANLI****

Öz

Kelime anlamıyla bacini hakkında birçok farklı görüş olsa da özellikle sanat tarihi alanında kullanımı bezeme oluşturmak amacıyla yapıların belirli bölgelerine yerleştirilen seramik kaplara denmektedir. Anadolu ve Avrupa coğrafyası içinde farklı dönemlere ait uygulamaları bilinen bu süsleme tekniği Selçuklu döneminde yoğun olarak kullanılmışken Osmanlı döneminde kullanım alanı oldukça daralmıştır. Avrupa’da bilinen örneklerin çoğunluğu Bizans dönemine ait olmakla birlikte az sayıda da olsa İstanbul’da da bilinen örnekleri vardır. Daha çok Yunanistan, Makedonya, İtalya gibi bölgelerdeki Bizans dönemi eserlerinde karşımıza çıkmaktadır. Osmanlı döneminde kullanımı daralsa da özellikle Güneydoğu Anadolu Bölgesinde 18. Yüzyıldan itibaren inşa edilen yapıların minare ve cephelerinde seramik kapların yapılara monte edilerek bezeme oluşturma çabası oldukça önemlidir. Bu bağlamda özellikle Adiyaman’da yer alan yapılarda da benzer süslemelerin görülmesi şaşırtıcı değildir. Konu kapsamında Adiyaman Merkez ve Besni ilçesinde yer alan beş cami örneği incelenmiş ve bünyelerinde bulunan bacini özellikleri hakkında detaylı bilgiler verilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Seramik, Süsleme, Bacini, Cami, Adiyaman.

* Dr. Öğr. Üyesi, Adiyaman Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi, Sanat Tarihi Bölümü,

** Doktora Öğrencisi, Ege Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi, Sanat Tarihi Bölümü

“BACINI” APPLICATIONS AS DECORATION ELEMENT IN ADİYAMAN MOSQUES

Abstract

Although there are many different opinions about bacini in the sense of the word, it is called ceramic pots placed in certain parts of the buildings in order to create decoration especially in the field of art history. This ornament technique, known for its applications from different periods in Anatolia and Europe, was used extensively during the Seljuk and Byzantine period. It is mostly seen in Byzantine period works in regions such as Greece, Macedonia and Italy. Even though its usage was narrowed during the Ottoman period, especially in the Southeastern Anatolia Region, the efforts of the ceramic vessels, which were present in the minarets and façades of the buildings built since the 18th century, are mounted on the buildings and are very important. Within the scope of the subject, five mosques in Adıyaman Center and Besni district were examined and detailed information about bacini characteristics and features were given.

Keywords: Ceramic, Ornament, Bacini, Mosque, Adıyaman

1. GİRİŞ

“Bacini” kelimesi İtalyanca bir tanım olup, inşa edilen mimari yapıları hareketlendirmek, süslemek ve renk katmak amacıyla belirli bölümlerine seramik kapların kakılması olarak bilinmektedir. İtalyancada asıl olarak “havza”, “leğen” manalarına gelse de bütün seramik tiplerine verilen isim olarak da kullanılmaktadır (Ciconi vd., 1983: 31-45; Ilıcalı, 2013: 159). Ortaçağ’da inşa edilen yapıların süslemesinde tuğla, sırlı tuğla, çini ve taş gibi ana unsurların yaygın olarak kullanıldıkları bilinmekle beraber bütün bunlardan farklı olarak aslında üretiliş amaçları mimari ile herhangi bir bağı olmayan günlük kullanım eşyası olan çanak ve kaselerin de bu süslemeye dahil edildikleri görülmektedir (Demiriz, 1973: 175). Bu mimari süsleme anlayışı sadece Anadolu’da değil

Avrupa'nın farklı bölgelerinde de karşımıza çıkmaktadır. İtalya, Yunanistan (Megaw, 1964-1965: 145-165; Meo, 2018: 59-73) ve Bulgaristan (Demiriz, 1964-65: 189) gibi ülkelerde bilinen örnekleri 10.-11 yüzyıldan başlayan tarihi süreç içinde, Bizans Dönemine ait olan mimari eserlerde görülmektedir. Konu ile ilgili olarak bugüne kadar yapılmış birçok çalışmada Bizans dönemi İstanbul'unda "bacini" süslemelerin bulunmadığı dile getirilmiştir. Fakat İstanbul'da Vefa Kilise Cami'nin güney cephesinde sabitlenmiş olan üç adet seramik kâse bulunmaktadır. Bu eser üzerinde yapılan çalışmalar neticesinde seramiklerin Keşan üretimi olabileceği belirtilmiştir¹. Ayrıca Trabzon İç Kalesi hakkında yapılan araştırmalar neticesinde baklava dilimi oluşturacak şekilde dört bacini oyuğunun varlığı tespit edilmiş ve III. Aleksios dönemine tarihlendirilmiştir (Bahar, 2019, 58, 105, 140). Bizans dönemi Anadolu eserlerinde "bacini" kullanımının çok yaygın olmadığı anlaşılmaktadır. Belki de bunun bir sebebi de Bizans Anadolu'sundaki birçok yapının cephesinde Keramoplastik süslemelere yer verilmiş olmasıdır².

"Bacini" uygulamalarının bazı ortak özellikleri dikkat çekmektedir. Bunlardan ilki, yapının bezemesinde kullanılan seramiklerin genel olarak yapı ile yakın tarihlerde ve inşa edilen yapılara yakın bölgelerde üretilmiş olmalarıdır. Fakat İtalya'da bulunan bazı örnekleri süsleyen seramik kaplarının Fatimi dönemi seramikleri oldukları görülmektedir. Pavia'da bulunan ve Torre Civica olarak adlandırılan kulenin duvarları üzerinde yer alan 26 adet seramik kase/çanağın Fatimi döneminde Mısır'dan ithal edildiği görülmektedir (Blake ve Aguzzi, 1990: 95-154). Ayrıca 11.-12. yüzyıllara tarihlenen İtalya Bologna'da yer alan Santo Stefano bazilikası duvarlarında Fatimi dönemine ait seramiklerin bulunması da ilgi çekicidir (Bongianino, 2017: 15). Bunların dışında İtalya'da "bacini" ile

¹ Konu ile ilgili daha detaylı bilgiler için bkz; Esmer-Ahunbay, 2013, 35-40, Esmer, 2012, 31-79; Sabuncu, 2010, 353-366.

² Bizans Dönemi Keramoplastik süsleme özellikleri için bkz; Eyice, 1961, 25-28; Ötügen, 1978, 213-233. Ermiş, 2019, 193-204.

süslenmiş birçok kilise yapısı bilinmektedir. Burada seramiklerden hareketle özellikle 11.-12. yüzyıllarda ticaretin hacmi ve farklı bölgelerde bulunan ülkeler arası ilişkiler hakkında da genel bilgilere ulaşılmaktadır. Anadolu dışında yer alan örneklerden biri de Büyük Selçuklu dönemi eseri olan Azerbaycan Maraga’da yer alan Kumbet-i Surh’dur. 1147 tarihinde inşa edilmiş yapının taçkapısının alınlığında yer alan tek renk sırlı seramik kâse bu geleneğin Türk dönemi eserleri arasındaki en erken tarihli yapılarından biridir (Abad, 2015: 64-66).

Anadolu’daki Türk dönemi sırasında ise “bacini” uygulamalarının gelişimi Anadolu Selçuklu devri ile başlatabiliriz. Anadolu’nun farklı bölgelerinde yer alan Selçuklu çağı mimari eserlerinin iç ve dış cephelerine kakılmış olarak seramiklere rastlamak mümkündür. Bacini uygulamaları genellikle cami, medrese ve türbe gibi dini yapıların cephelerini süslese de Ani ve Bayburt Kaleleri gibi askeri/sivil mimari örneklerin sur duvarlarında da karşımıza çıkmaktadır.

Selçuklu çağı mimari eserlerinde görülen bacinileri yapılarıdaki konumlarına göre sınıflandırmak mümkündür. Buna göre; yapıların içleri ve dış cepheleri gibi iki alt başlık oluşturulabilir. Dış cephelerdeki bacini uygulamalarının çoğunlukla minarelerde olmak üzere taçkapı ile pencere alınlıklarında görülmektedir. Minarelerde görülen bacinilerin genellikle şerefe altında yoğunlaştıkları dikkati çekmektedir. Bunun dışında minare gövdesi ve kaide kısımlarında da seramiklere rastlanır. Selçuklu dönemine ait minaresinde bacinilerin bulunduğu en erken örneklerden birisi Sivas Ulu Cami minaresidir. 1196 tarihli olan caminin minaresinin şerefe altında bir dizi halinde yeşil tek renk sırlı küçük kâseler yer almaktadır. Ayrıca 13. yüzyılın ilk yarısına tarihlenen Aksaray Kızıl Minare’nin gövdesinin üst kısmında oluşturulan geniş bordürde, bağımsız sekizgenlerin içerisine seramiklerin kakıldığı anlaşılmaktadır (Orhanlı 2018: 17). Bunun dışında Van’da bulunan ve 14.-15. yüzyıllara tarihlenen Kızıl Minare veya Sinaneddin Cami olarak da bilinen caminin minare gövdesinde de firuze renkli

kâseler ile bacini uygulamasına yer verilmiştir. Dış cephede minarelerin dışında portallerde de seramiklerin kakılmasıyla süslemeler oluşturulmuştur. 12. yüzyıl 13. yüzyıl başına tarihlenen Kemah Behramşah türbesinin taş kapısının giriş açıklığı üzerinde seramiklerin olduğu anlaşılmalı beraber günümüze bu seramiklerin kakıldığı alanlar boştur. Yine Kemah'ta yer alan Mengücek Gazi türbesinin portal kemer tepeliğinde, köşeliklerinde ve alınlığında tuğla bezeme içinde birer tane olmak üzere firuze tek renk sırlı kâseler ile süsleme oluşturulmuştur. Portallerin dışında pencere alınlıklarında da bacini uygulamalarının bulunduğu örnekler bulunmaktadır. 1224 tarihli Akşehir Ferruhsah Mescidinin pencere alınlıklarına küçük firuze tek renk sırlı seramikler kakılmıştır. Eski fotoğraflardan bu seramik dizisinin bütün pencerelerde uygulandığı görölse de bugün yalnızca bir pencere alınlığında sağlam olarak kalabilmişlerdir (Öney, 1976: 22; Demiralp, 1996: 19-22; Orhanlı, 2018: 320-324). Bu örneklerin dışında Divriği Kameruddin Türbesi'nin giriş ve saçak altında iki sıra halinde bugün çoğu dökölse de kalan izlerden firuze tek renk sırlı kase/çanaklar olduğu anlaşılan seramikler bütün cepheyi dolaşacak şekilde işlenmiştir.

Mimari yapıların iç cephelerinin de bacinilerin uygulama alanlarına dahil edildiği örnekler bilinmektedir. Özellikle Anadolu Selçuklu dönemi yapılarında bu uygulama içte kubbe kasnaklarında karşımıza çıkmaktadır. Akşehir'de bulunan Küçük Ayasofya Mescidi'nin (1235) içten kubbe eteğinde yeşil tek renk sırlı çanaklar kitabeyi alt ve üstten sınırlayacak şekilde yerleştirilmiştir (Öney,1976: 33, Demiralp, 1996: 28-30). Bunun yanı sıra Tokat'ta bulunan Yağıbasan Medresesi'nin (1247) kubbesinin ortasına denk gelen küfeki taş sırasının üzerinde 10 cm. derinliğinde 15 cm genişliğindeki çukurlar, bu kubbenin iç yüzeyine de seramiklerin yerleştirilmiş olduğunu düşündürmektedir (Denknbant Çobanoğlu, 2019: 27-28). Fakat bugün bu yuvaların tamamı boş olduğu için tam anlamıyla emin olmak mümkün değildir. Bunun dışında

Selçuklu, Beylikler ve Erken Osmanlı dönemlerinde Ankara’da inşa edilen yapılarda, özellikle mihraplarda bezeme unsuru olarak sırlı seramiklerin kullanıldıkları dikkati çekmektedir. Ankara Ahi Yakup Cami (1392), Ankara Arslanhane (Ahi Şerafettin) Cami (13. Yüzyıl), Ankara Hacı İvaz Mescidi (15. yüzyıl başı), Ankara Molla Büyük Mescidi (14.-15. Yüzyıl), Ankara Örtmeli Mescidi gibi yapıların genellikle alçı işçilikli mihraplarının bordürlerinde, köşeliklerinde ve taçkapılarında Erken Osmanlı ve Beylikler dönemi üretimleri olan ve “Milet işi” olarak adlandırılan seramiklerin görülmesi de oldukça dikkat çekicidir³.

Mimari yüzeylere süsleme ve renk katmak amacıyla planlanmış olan “bacini” uygulaması görüldüğü üzere, Anadolu’da özellikle Selçuklu dönemi eserlerinde bolca karşımıza çıkmaktadır. Sayıca az olmasına rağmen, Beylikler dönemi yapılarında da karşılaşılan bacinilerin Osmanlı döneminde 18. yüzyıla kadar kullanılmamış olması dikkat çekicidir. Osmanlı döneminde inşa edilen yapıları süslemek amacıyla kullanılan çinilerin İznik üretimleri ile zirve yapması, bunun yanında Kütahya çiniciliğinin ve ekonomik güçlülüğünün de etkisiyle inşa edilen yapıların çini süslemelerinin yanında “bacini” uygulamasına gerek duyulmadığı düşüncesi akla gelebilir. Fakat, erken dönemlerden kalan örnekleri bilinmekle beraber özellikle 18. yüzyıl ve sonrasında Güneydoğu Anadolu’da yer alan yapıların özellikle minarelerinde Kütahya üretimi seramikler veya Avrupa’dan ithal edilmiş porselenlerle mimari yüzeylere seramik çanakların yerleştirilmesi özelliği sıkça karşılaşılan bir durum olmuştur. Şanlıurfa, Gaziantep, Kahramanmaraş ve Adıyaman gibi şehirlerde yer alan yapılarda “bacini” uygulaması yoğun olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu bağlamda Adıyaman’da yer alan Adıyaman Çarşı Cami, Eskisaray Cami, Kab Cami, Besni Üçgöz (Sofraz) Cami, Besni Üçgöz (Sofraz) Hasan Paşa Cami gibi yapılar incelenmiştir.

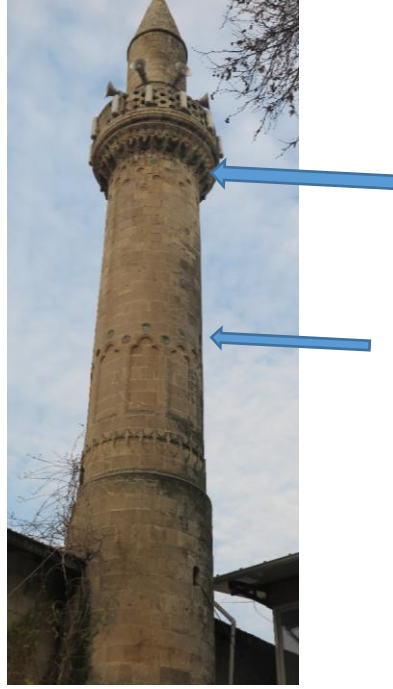
³ Bahsi geçen yapıların mihrapları hakkında detaylı bilgi için bkz: Öney, 1990; Eskici, 2001.

2. 1. Eski Saray (İbrahim Paşa) Cami

Eski Saray Mahallesi'nde bulunan yapı giriş kapısı üzerinde yer alan kitabesine göre H. 1148/M. 1735-1736 yıllarında İbrahim Bey tarafından inşa ettirilmiştir (Kılavuz, 2005: 63; Bayhan vd., 2003: 84; Bayhan ve Salman, 2010: 62⁴; Şancı, 2012: 125). Caminin yapım tarihinin bazı kaynaklarda yanlış bir şekilde 1638 yılı olarak verildiği daha önce yapılan çalışmalarla bildirilmiştir (Şancı, 2012: 125). Dikdörtgen planlı olan yapının harim kısmı ortada dört ayak üzerine oturan düz ahşap tavanla örtülüdür. Aslında yapının üst örtüsünün düz toprak damlı olduğu ve 1967 yılında üst örtünün ahşapla değiştirildiği araştırmacılar tarafından belirtilmiş olup 1992 yılında yenilendiği bilinmektedir (Kılavuz, 2005: 63; Bayhan ve Salman, 2010: 63; Şancı, 2012: 125). Yapının çalışmamız açısından üzerinde durulacağı bölümü minaresidir. Orijinal yapıdan kalan kare kaideli, silindirik gövdeli ve tek şerefeli olan minarenin gövde ve şerefe altında yeşil tek renk sırlı seramikler yer almaktadır. Üzerinde bulundurduğu seramiklerin sayısı çevredeki yapılara göre daha fazla olup minare gövdesinin alt kısmında üç dilimli kemer formundaki sekiz adet niş tüm gövdeyi dolanmaktadır. Bu kemerlerin arasında ve üstlerinde belirli aralıklarla yerleştirilmiş yeşil tek renk sırlı seramikler görünmektedir. Seramiklerin yerleştirilmesinde belirli bir düzen olduğu göze çarpmaktadır. Bu düzene göre her seramikten sonra bir adet taş yüzeyi boşluk bırakılıp atlamalı olarak yerleştirilmişlerdir. Bu kısımda bulunan seramikler şerefe altında bulunan seramiklere göre sayıca daha fazla kalmıştır. Özellikle gövdenin alt kısmının güney yönünde az sayıda dökülmenin dışında oldukça sağlamdırlar. Kuzey yönde üç dilimli kemerlerin arasında bulunan seramiklerden birinin sırında dış etkenlerden dolayı bozulmalar görülse de bütün örneklerin tek renk yeşil sırlı oldukları görülmektedir. Şerefe altında bulunan seramikler üst

⁴ Bahsi geçen yayında kitabe ve hicri takvime göre 1148 olan inşa tarihi doğru okunmuş fakat miladi yıl olarak 1735 tarihi yerine 1638 yılı verilmiştir.

üste üç sıra halinde düzenlenmiştir. En üst sırada olan seramiklerde bir taş atlamalı olan düzende yapılmamış her taş bloğunun üzeri kazınarak seramiğin kakıldığı görülmektedir. Alttaki iki sırada ise yine bir taş bloğu atlamalı düzende seramikler kakılmıştır. Şerefe altında yer alan seramiklerle gövde kısmında yer alan seramiklerin yer aldığı alanlardan benzer çap ve derinliklere sahip oldukları anlaşılmaktadır. Kalan seramikler incelendiğinde bu örneklerin çok derin olmayan kâse/çanak formunda seramikler oldukları anlaşılmaktadır. Minare cephesinde yer alan bütün seramiklerin yüzeye, seramiğin merkezinden çıkılan bir mih ile tutturuldukları görülmektedir. Kırmızı hamurlu oldukları anlaşılan seramiklerin bazılarının merkezlerinde üçayak izleri görülmektedir.

Resim 1. Eski Saray Cami Minarede Bulunan Baciniler

Resim 2. Eski Saray Cami Minaresi ve Bacini Detayları

Resim 3. Eski Saray Cami Genel Görünüm

2.2. Çarşı (Hacı Abdulgani) Cami

Merkez Kâb Cami Mahallesi’nde Atatürk Caddesi üzerinde bulunan yapının giriş kapısı üzerinde yer alan onarım kitabesinden hareketle 1557-1558 yıllarında inşa edildiği anlaşılmaktadır (Şancı, 2012: 123; Halaçoğlu, 1988: 379). 1737 yılında kapsamlı bir onarım gören yapı 1908, 1957 ve 1986 yıllarında Vakıflar tarafından restore edilmiştir (Kılavuz, 2005: 76; Bayhan vd. 200: 83; Bayhan ve Salman, 2010: 47-49). Caminin bugünkü durumunun bahsi geçen yıllarda yapılan müdahalelerden kalma olduğu anlaşılmaktadır. Orijinal hali ile düz ahşap çatı ile örtülü olan yapı 1957 restorasyonunda merkezde dört ayak tarafından taşınan ahşap bir merkezi kubbe ile bu kubbeyi dört yönden çevreleyecek şekilde ele alınan düz ahşap tavanla örtülmüştür. Çarşı Cami’nin şanssızlıkların peşinin bırakmadığı minaresi birkaç kez yenilenmesine rağmen son yıllarda tekrar yıkılmıştır. Kaidesinin doğu cephesinde yer alan kitabelerden üst tarafta olanında deprem dolayısıyla yıkıldığı ve 1905 tarihinde yeniden yaptırıldığı yazmaktadır. Bu tarihte tekrar yaptırılan kare kaideli, silindirik gövdeli ve tek şerefeli minare yapının kuzeybatı köşesinde camiden ayrı olarak durmaktaydı. Yakın zamanda tekrar yıkılan minarenin gövdesinin çok küçük bir kısmı ile kaidesi bugün bulunmaktadır. 2000-2004, 2005 ve 2010 yıllarında yapılan çalışmalardan (Kılavuz, 2005: Bayhan ve Salman, 2010) minarenin gövdesinin üst kısmında bir sıra yeşil tek renk sırlı kâselerden oluşan bacini düzenlemesi olduğu anlaşılmaktadır, fakat bugün yıkıldığı için maalesef günümüze ulaşamamıştır. Gövde kısmı günümüze ulaşmasa da minare kaidesi de üzerinde barındırdığı bacini düzenlemesi açısından oldukça önemlidir. Kare şekilli minare kaidesinin doğu cephesinde düz atkılı kapı dıştan dilimli ve tepeliği hilal şeklinde ele alınan bir kemerle çevrelenmiştir. Kemer tepeliğindeki hilalin iki yanında küçük birer kâse şeklinde olabilecek bacinilerin yuvası görünmektedir fakat dökülmüştür. Ayrıca kemer alınışında bulunan kitabenin üstünde diğer örneklere göre daha az derinliği bulunan bir bacini yuvası daha göze

çarpmaktadır. Bir diğere bacini yuvası da minare kaidesinin son bulduğı silmenin ortasına yerleştirilmiştir. Bacinilerin yoğun olarak görüldüğü diğere bir bölüm minarenin pabuç kısmıdır. Alt kısım kare şekilden sekizgene geçiş için pahlanmış şekildedir ve doğu cephesinin ortasına denk gelen bölgede eş kenar dörtgen (baklava dilimi) oluşturacak şekilde dört adet yeşil tek renk sırlı bacini yer almaktadır. Bunlardan yan düzlemde olan iki tanesi dökülmüş, dik düzlemde olanlar ise yerindedir. Sekizgen şekilli olan pabucun üst kısmında her cephede üç dilimli nişlerle hareketlilik sağlanmıştır. Eski saray camii minaresinde yer alan nişleri hatırlatan bu nişlerin ortadaki kemer diliminin içinde ve altta iki kenarda birer tane olmak üzere üçlü bir bacini düzenlemesi görülmekte fakat buradaki seramiklerin de tümü dökülmüştür. Kalan örneklerin boş olan alanların da tek renk yeşil sırlı seramik çanaklarla dolu olması gerektiği kanısındayız. Bacinilerin tutturulmasında mih kullanılmadığı göze çarpmaktadır.

Resim 4. Çarşı Camii Genel Görünüş

Resim 6. Çarşı Cami Minaresinde Bulunan Bacinilerden Detay

2.3.

Resim 5. Çarşı Cami Minare Kaidesi

Kâb Cami

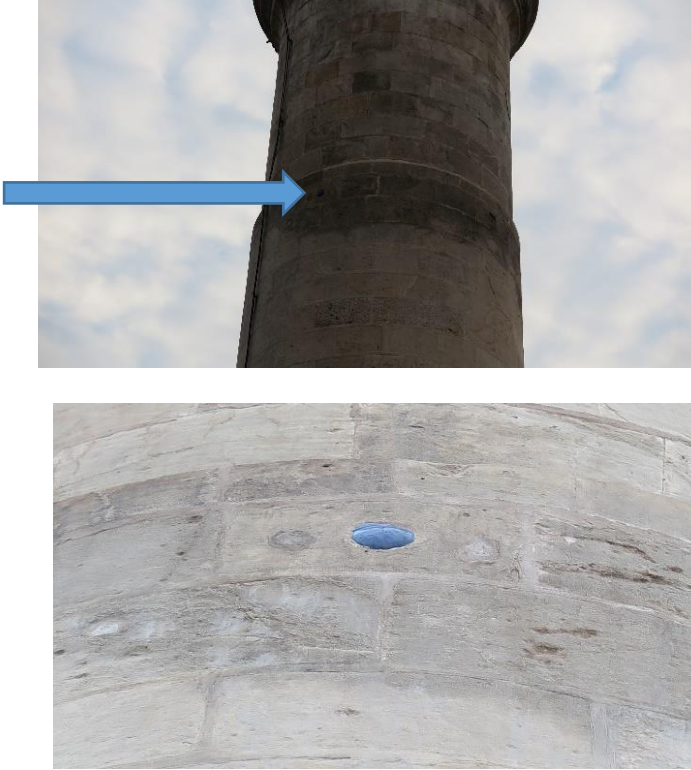
Şehir merkezinde Kab Cami mahallesinde yer alan yapı, tek kubbeli camiler tipindedir. Cami üzerinde bulunan tabelada 1768 tarihi geçmektedir ve daha bu konuda yapılan yayınlarda bu tarih referans alınmıştır (Bayhan ve Salman, 2010: 70-71). Ancak son dönemlerde yapılan bir çalışmada bu tarihin doğru olmadığı, minaredeki 1673 tarihli kitabesinde “ceddede” ibaresinden yapının bu tarihten daha önce yapıldığı ve 17. yüzyılda yenilediği ifade edilmiştir. Araştırmacı bu tür ifadelerin doğal afetler sonucu zarar gören yapılardaki onarım ve yenileme faaliyetleri için kullanıldığından hareketle bu sonuca varmıştır ki; bu görüş akla yatkındır⁵. Günümüze orijinal haliyle ulaşamamış olan yapı çeşitli yenileme ve onarım aşamalarından sonra 1923 yılında günümüzdeki kubbeli yapı olarak inşa edilmiştir (Altın, 2017: 104). Kab Cami’nde konumuz kapsamında bulunan baciniler yapının minaresinde yer almaktadır. Yazlık mekânın kuzeybatısında yer alan minare kare kaideli, silindirik gövdeli ve tek şerefelidir. Minare gövdesi orta

⁵ Konu ile ilgili detaylı bilgi için bkz: Altın, 2017, 104.

kısımda bulunan silme ile iki bölümlü görünümü kazanmıştır. Bu konuda daha önce yapılan çalışmalarda belirli bir yükseklikten sonra minare malzemesinin yenilediği belirtilmiştir (Kılavuz, 2005: 67). Ayrıca 1934 yılında yıldırım düşmesi sonucu yıkıldığı bilinen minarenin bu yıkılmadan sonra gövdesi uzatılarak şerefe kısmının yeniden yapıldığı konusunda da görüşler bulunmaktadır (Altın, 2017: 110). Bu görüş, bölgede bulunan yapılarda yer alan bacinilerin genellikle minarede şerefe altında konumlandırıldığı, fakat bu yapıda ekleme sonucunda gövdenin ortasında kaldığı şeklinde ifadelerle desteklenmiştir. Bu görüşe biraz ihtiyatlı da olsa katılmaktayız. Çünkü bölgede bulunan minarelerdeki bacinilerin ağırlıklı olarak şerefe altında olduğunu doğrulamakla birlikte minare kaidesinde ve gövde ortasında bacinilerin bulunduğu Adıyaman Çarşı Cami ve Eski Saray Camisi gibi örneklerin de varlığının göz ardı edilmemesi gerektiği kanaatindeyiz. Minarenin gövde ortasına denk gelen bacini çukurlarının düzensiz olarak yerleştirildikleri görülmektedir. Kuzey yönde aynı yerde yan yana ikili bacini düzenlemesi yer alırken batı cephede tek bir bacini yuvası görülmektedir. Doğu yönde yine aralarındaki mesafe yönünden düzensiz olan dört adet bacini yuvası göze çarpmaktadır. Güney yönde ise bacini uygulamasına gidilmemiştir. Günümüzde minarenin kuzey yönünde yer alan bir adet seramik kakıldığı yerde durmaktadır. Lacivert tek renk sırlı olan bu seramiğin bir kâse ve çanak olmadığı anlaşılmaktadır. Muhtemelen dış yüzeyi lacivert sırlı olan bir seramiktir ve bir kâse veya çanak gibi derinliği olmayıp, dış bükey şekilde cephe yüzeyinden neredeyse dışa çıkıntısı olan bir seramik olduğu anlaşılmaktadır. Minare yüzeyinde sağlam kalan baciniden ve diğer bacini örneklerinden anlaşıldığı üzere seramiklerin oturtulduğu yerlere çivi ile çakılmadığı harç veya alçı gibi malzemelerle tutturulduğu anlaşılmaktadır.

Resim 7. Kab Cami Genel Görünüm

Resim 8-9. Kab Cami Minaresi ve Bacini Detayı

2.4. Sofraz (Üçgöz) Beldesi Adsız Minare

Adıyaman Besni ilçesine bağlı Sofraz beldesinde bulunan minare bugün yerleşim alanının dışında boş arazide yer almaktadır. Minarenin ait olduğu camiden herhangi bir iz kalmamıştır. Tahrip olduğu için tamamen okunamayan kitabesine göre H. 1110 /M. 1699 tarihinde inşa ettirilmiştir (Kılavuz, 2005: 92). Tipoloji bakımından bölgedeki diğer örneklerle benzerlik gösteren minare, kare kaideli, silindirik gövdeli, tek şerefelidir. Halk arasında “Öksüz Minare” olarak bilinen minarenin şerefe altında on iki adet bacininin çakıldığı alan görülmektedir.

Maalesef bu bacinilerden de herhangi bir iz kalmamıştır. Fakat yakınında bulunan Hasan Paşa Cami ve Adıyaman merkezde bulunan diğer örnekler göz önüne alındığında bu camide yer alan bacinilerin de tek renk sırlı teknikte olmaları muhtemel görülmektedir. Bacinilerin çakıldıkları alanların farklı çaplarda ve derinliklerde oldukları dikkati çekmektedir. Bu da farklı boyutlarda ve derinliklerde kase/çanak veya tabaklarla bacinilerin oluşturulduğunu göstermektedir. Bacinilerin yapıya monte şekli mihlarla çakılma şeklindedir. Çakılan mih sayılarında ve çakılma tarzlarında da farklılıklar göze çarpmaktadır. Çap olarak daha küçük olan seramiğin çakıldığı alanda tek mihın kase veya tabağın merkezinden çakıldığı görülmektedir. Çap olarak daha büyük olan bacini alanlarında ise üç veya beş adet mih ile kapların ağız kısmından çevrelenerek çakıldıkları görülmektedir.

Resim 10-11. Üçgöz (Sofraz) Adsız Minare ve Bacini Detayları

2.5. Sofraz (Üçgöz) Hasan Paşa Camisi

Adıyaman Besni ilçesine bağlı Sofraz (Üçgöz) Beldesinde yer alan yapı, 1963 yılında betonarme olarak yenilediği için orijinalliğini yitirmiştir (Bayhan-Salman, 2004, 53). Minare kaidesinde yer alan kitabesine göre H. 1130/M. 1718 tarihlidir. (Kılavuz, 2005: 95). Caminin orijinal kalan bölümü olan minaresi kuzeybatı köşede bağımsız olarak yükselmekte olup, kare kaideli, çokgen gövdeli, tek şerefelidir. Minarenin konumuz kapsamında değerlendirilecek olan bacinileri, on ikigen gövdenin kuzey ve güney yönleri hariç diğer on kenarda yer almaktadır. Bugün tamamına yakını dökülmüş olan bacinilerden, minarenin kuzeybatı ve güneydoğu yüzünde üç adet örnek görülmektedir. Bu seramiklerin firuze renkli tek renk sırlı oldukları anlaşılmaktadır. Bacinilerin çakılı oldukları alanlardan seramiklerin çap ve derinlik olarak yakın özelliklerde oldukları anlaşılmaktadır. Ayrıca seramiklerin çakıldıkları mihlardan benzer şekilde çakıldıkları da anlaşılmaktadır. Kalan mihlardan seramiklerin merkezden değil, gövde kısmından üçgen oluşturacak şekilde çakıldıkları görülmektedir.

Resim 12. Üçgöz (Sofraz) Hasan Paşa Cami Genel Görünüm

Resim 13-14. Üçgöz (Sofraz) Hasan Paşa Cami Minaresi ve Bacini

3. TARTIŞMA VE SONUÇ

En basit anlatımla pişmiş toprak olarak tanımlanan ve ana malzemesi kil olan seramikler, insanoğlunun temel gereksinim araçlarından olduğu için tarihin her döneminde karşımıza çıkan eserlerdir. Anadolu’da veya Dünyanın herhangi bir bölgesinde yapılan kazılarda toprak altından fışkırıcısına gün yüzüne çıkan seramikler, ilk bakışta herhangi bir anlam taşıymıyormuş gibi görünse de ait oldukları toplum ve dönemin sosyal, kültürel ve ekonomik özellikleri hakkında birçok bilgiye ulaşmamıza yardımcı olurlar. İnsanoğlunun günlük yaşantısının vazgeçilmez bir parçası olan seramikler gündelik eşya olarak kullanılmalarının ötesine geçmeyi başarmışlardır. Örneğin Osmanlı Döneminde özellikle Batı ile ilişkilerin kurulduğu 18.-19. yüzyıllarda diplomatik hediye olarak kullanıldıkları ve yine aynı dönemde evlenen kızlara çeyiz olarak hediye edilen porselenlerin varlığı bilinmektedir (Yılmaz, 2008: 95-105). Seramik kapların bir diğer kullanım alanı da konumuz kapsamında incelediğimiz üzere mimari yüzeylerde süsleme unsuru olmalarıdır. “Bacini” olarak bilinen mimari yapılarda seramiklerin yerleştirilmesi farklı dönem ve kültür ortamında karşımıza çıkmaktadır. Bizans döneminde İtalya, Yunanistan, Bulgaristan ve İstanbul gibi bölgelerdeki yapıların cephelerini süsleyen seramikler, çağdaş sayılabilecek dönemlerde İran’da Büyük Selçuklu Dönemi eseri olan Kümbet-i Surh’un (Doğan, 2002: 548) veya Anadolu Selçuklu Dönemine ait birçok eserin iç veya dış cephelerinde karşımıza çıkmıştır. Anadolu Selçuklu devrinde yoğun olarak kullanımı bilinen bacinilerin Beylikler Döneminde azaldığı Osmanlı Döneminde ise neredeyse terkedildiği bilinmektedir. Fakat burada dikkat edilmesi gereken konu Güneydoğu Anadolu Bölgesi’nde Adıyaman, Şanlıurfa, Kahramanmaraş, Gaziantep gibi şehirlerde bulunan özellikle 17.-19. yüzyıllara ait yapılarda bacini uygulamasının tekrar canlanmasıdır.

Bu canlanmanın sebeplerini birkaç yönlü düşünmek gerektiği kanısındayız. Bunlardan ilki, bölgenin Suriye ve İran gibi bölgelerde bulunan mimari gelenekle daha yakından bir ilişki içinde olmasından kaynaklanabilir. Güneydoğu Anadolu bölgesinde inşa edilen yapıların plan ve mimari düzeninin yanında özellikle minarelerinin de bu yüzyılda Osmanlının inşa ettiği diğer yapılardan farklılık gösterdiği aşikârdır. Bunda bahsi geçen bölgelerden gelen usta veya mimarların inşa sürecinde yer almaları olasılığı etkili olmalıdır. Özellikle, bölgede görülen Memluk etkisi azımsanmayacak düzeydedir. Üzerindeki kitabeden bir Memluk eseri olduğu bilinen Şanlıurfa Birecik Ulu Cami minaresinde bulundurduğu baciniler ile bu etkileşimin gözler önüne serildiği yapılardan birisidir (Bayhan, 2002: 204; Kürkçüoğlu, 2013: 142). Ayrıca bu süsleme çeşidinin bölgede yer alan hem cami hem de kilise gibi farklı mimari düzene sahip yapı çeşitlerinde kullanıldıkları görülmektedir. Buna en iyi örnek, Adıyaman camilerinin minare süslemelerinde görülen bacini uygulamasının Adıyaman'da yer alan Mor Petrus ve Mor Pavlus Süryani Kilisesi'nin batı cephesindeki penceresi üzerine de görülmesidir.

Bir diğer sebep ise dönemin ekonomik koşulları olarak düşünülebilir. Anadolu'da yer alan Selçuklu dönemi yapıları, bünyesinde çağının en güzel örnekleri olan çinilerini barındırmaktaydı. Bu dönemde yapıların içi özellikle firuze renkli çinilerle gök kubbeden alınmış bir kesit gibi gözler önüne serilmekle kalmamış, minareleri de sırlı tuğla ve çinilerle bezenmişti. Kuşkusuz bunda Anadolu Selçuklu Döneminin üst düzey sanat ortamının etkisi büyük olmakla birlikte, bu ortamın yaratılmasında önemli etkenlerden birisi de ekonomik koşullar olmuştur. Selçuklulardan sonra Beylikler ve Erken Osmanlı Dönemlerinde de yapıların iç ve dış yüzeyleri çinilerle kaplanmaya devam etmiştir. Özellikle Osmanlının klasik döneminde çini bezemeler yapının içine çekilmiş dış cephelerde ise daha sade fakat mimari olgunluğa ulaşmış cephelere yer verilmiştir. Bu dönem yapılarının içlerini bezeyen çiniler genellikle İznik üretimi

olup 16. yüzyılda çini ve seramik sanatının zirvesini oluşturmaktadır. Fakat bu örnekleri özellikle Selatin camileri inşa edilmek için ayrılan bütçeleri göz ardı etmeden düşünmek gerekir. Bahsi geçen dönemde devlet idaresinden teşkilatlanmaya, siyasal ve kültürel ortamdaki ekonomiyeye ve sanata kadar birçok alanda gerçek anlamda klasik normlara ulaşılmıştı. Ancak, özellikle 18. yüzyıl ve sonrasında yaşanan gelişmeler ile siyasal ve askeri alanda geriye düşmeler, ekonomik anlamda da zorlukları beraberinde getirmiştir. Bölgede inşa edilen bu yapıların kendisinden önce var olan mimari gelenekten uzak olarak inşa edildikleri düşünülemez. İnşa sürecinde yapının cephelerinde taş süslemelerin yanında özellikle renk katma amacıyla çini veya seramik kullanma isteği doğmuştur. Fakat özellikle çini üretiminin veya bir yapıyı çini ile süslemenin hem maddi hem de sanatsal olarak zorlukları düşünülmüş olacak ki özellikle Adıyaman’da incelenen yapılarının tümünde basit tek renk yeşil sırlı seramik kaplar ile bu renklendirme ve bezeme işlemi yapılmak istenmiş olmalıdır. Özellikle sırsız veya tek renk sırlı seramikler halkın gündelik yaşamında en çok kullandığı örnekler olarak bilinmektedir. Anadolu’da yapılan birçok farklı alandaki kazılarda en çok karşılaşılan seramik tipleri sırsız veya tek renk sırlı kaplardır (Bazı örnekler için bkz: Bulut, 1991: Uçar, 2018: 7-9; Uçar, 2019: 509-542; Gök, 2008: 59-83). Bunda üretiminin diğer tekniklere göre daha zahmetsiz olmasının yanında, daha ucuz ürünler olmalarının etkisi vardır. Adıyaman camilerini bu gözle değerlendirdiğimizde özellikle bünyelerinde barındırdıkları bu seramiklerin de yerel (bölgesel) üretim olduklarını düşünmenin doğru olacağı kanaatindeyiz. Çalışmamız kapsamında değerlendirilen tüm yapılarda tek renk yeşil sırlı seramiklerin kullanıldığı görülmekle beraber sadece Sofraz (Üçgöz) Hasan Paşa Camii minaresinde firuze renkli seramiklerin kullanıldığı görülmektedir. Fakat burada dikkat edilmesi gereken nokta bölgede yer alan bütün yapıların tek renk yeşil veya firuze sırlı seramiklerle süslenip süslenmediğidir. Özellikle Şanlıurfa, Gaziantep ve Kahramanmaraş gibi

şehirlerde yer alan yapılarda farklı tekniklerdeki seramiklerle bezeme yapıldığı görülmektedir. Gaziantep Şirvani Cami, Gaziantep Boyacı Cami, Gaziantep Handan Bey Cami, Gaziantep Kozanlı Cami, Şanlıurfa Hüseyin Paşa camii, Kahramanmaraş Ulu Cami ve Kahramanmaraş Bayaztlı Camii gibi yapılar bünyelerinde bulunan bacini uygulamalarında Kütahya üretimi seramiklerin yanında Avrupa'dan ithal edilen porselenlerin de kullanıldığı görülmektedir (Orhanlı, 2019: 129-257, 331).

Anadolu'da bünyesinde bacini uygulamalarını barındıran yapılar genel olarak değerlendirildiğinde süsleme alanındaki seramiklerin üç şekilde yapı yüzeyine kakıldığı görülmektedir. Bunlardan ilki taşa kakma, ikincisi harca kakma, sonuncusu ise alçıya kakma şeklindedir. Adıyaman camilerinin tümünde yer alan seramikler taşa kakma olarak ele alınmışlardır. Anadolu coğrafyasının doğal malzemesi olan taş, bölgede inşa edilen yapıların ana malzemesi olmasının yanında süslemesinde de yoğun olarak kullanılmıştır. Selçuklu ve Osmanlı dönemlerinde yapıların ana malzemesi olan taşa, süsleme açısından renkli taşlar, sırlı tuğlalar ve çiniler de eşlik etmiştir (Ögel, 1987: Özbek, 2002: 510-511). Bu sayılan malzemeler dışında taşa seramiklerin yerleştirilmesi/kakılması ile de bu çeşitlilik artırılmıştır. Adıyaman camilerinde seramiklerin taşa kakılma işlemi iki şekilde yapılmıştır. Bunlardan ilki taş malzemenin yüzeyi yerleştirilecek olan seramik kâse veya çanağın boyutunda oyulmuş ve bu boşluğa ince bir sıva sürüldükten sonra seramiklerin kakılmasıyla oluşturulmuştur. Çarşı Cami ve Kâb Cami minarelerinde görülen bacini uygulamaları bu teknikle inşa edilmiştir. Çalışmamız kapsamında değerlendirdiğimiz tüm yapılarda seramiklerin yerleştirildikleri alanlarda başka herhangi bir bezemeye rastlanmazken Gaziantep Şirvani Cami, Gaziantep Boyacı Cami, Gaziantep Kozanlı Cami, Gaziantep Hüseyin Paşa Cami, Gaziantep Karatarla Cami, Şanlıurfa Hüseyin Paşa camii, Kahramanmaraş Ulucami gibi örneklerde seramiklerin kakıldığı çukurların etrafı zikzak ve çeşitli şekillerdeki silmelerle yüzeyden kabartmalı olarak

belirlenmiştir. Bir diğer taş kakma tekniği ise seramik kapların yerleştirileceği taş yüzeyi oyulup ince bir harç tabakası ile tutturulmasının dışında seramiklerin merkez veya çevresinden mihlanması ile oluşturulmuştur. Besni Sofraz Öksüz Minare ve Hasan Paşa Caminin minaresinde yer alan mihların sadece seramik kabın merkezinden değil ağız kenarlarından veya gövdesinden de mihlanarak tutturulduğu görülmektedir. Bunda minarenin üst seviyesinde yer alan bir seramiğin düştükten sonra yerine yeni bir seramiğin kakılmasının zorluğu etkilidir.

Anadolu’da Selçuklulardan itibaren bilinen ve birçok yapının süslemesinde kullanılan bacinilerin bu dönemden sonra özellikle Osmanlı döneminde sekteye uğraması oldukça ilginçtir. Ancak özellikle Güneydoğu Anadolu Bölgesi’nde yer alan yapılarda bu geleneğin devam ettirilmesi, Türk sanatının birlik ve sürekliliğini göstermesi açısından oldukça önemlidir.

KAYNAKÇA

- Altın, A. (2017). "Adıyaman'da Bir Kabaltı ve Kab (Hacı Ali) Camisi", İstem, Y.15, S.29, 103-124.
- Bahar, B. (2019). *Trabzon İç Kalesi ve Sarayı*, Yayınlanmamış Doktora tezi, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sanat Tarihi Ana Bilim Dalı, Ankara.
- Bayhan, A.A. (2002). "Güneydoğu Anadolu'da Memluk Sanatı", Türkler, C. VI, Ankara, 202-217.
- Bayhan, A.A.-Selman, F. (2010). *Adıyaman Yüzey Araştırması (2000-2004)*, Adıyaman.
- Bayhan, A.A.-Selman, F. (2006). "2004 Yılı Adıyaman İli ve İlçeleri Yüzey Araştırması", IX. Ortaçağ ve Türk Dönemi Kazıları ve Sanat Tarihi Araştırmaları Sempozyumu, Erzurum, 57-65.
- Bayhan, A.A.-Selman, F. (2003). "Adıyaman İli ve ilçelerinde Yüzey Araştırması-2001", 20. Araştırma Sonuçları Toplantısı, C.I, Ankara, 81-98.
- Bayhan, A.A.-Selman, F. (2004). "Adıyaman İli ve ilçelerinde Yüzey Araştırması-2002", 21. Araştırma Sonuçları Toplantısı, C.I, Ankara, 53-64.
- Berti, G., Tongiorgi L. (1981). *Bacini Delle Chiese Di Pisa*, Roma.
- Blake H. and Aguzzi, F. (1990). "Eleventh Century Islamic Pottery at Pavia, North Italy: the Torre Civica Bacini", The Aecordia Research Papers, Vol. 7, 95-154.
- Bongianino, U. (2017). "And their figures and colours should be different» Incised and carved glazed wares from Fustat (9th-12th century) in the Martin Collection (International Museum of Ceramics in Faenza) - Part III", Faenza, 9-25.
- Bulut, L. (1991). *Samsat İslami Devir Sırsız ve Tek Renk Sırlı Seramikleri*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.
- Ciconi, M.- Ferreri, O.- Reina, G.- Sommol, G. (1983). "Bacini Di Ceramica Graffita Del Xiv-Xv Secolo Nelle Murature Orientali Della Chiesa Di S.

- Agnese (Ex S. Francesco) In Vercelli", «Archeologia uomo territorio» n. 2, 31-45.
- Demiralp, Y. (1986). *Akşehir ve Köylerinde Türk Anıtları*, T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara.
- Demiriz, Y. (1973). "Mimari Süslemede Renk Unsuru Olarak Kullanılan Keramik Çanaklar", *Sanat Tarihi Yıllığı C.V*, İstanbul, 175-208.
- Denknbant Çobanoğlu, A.(2019). " Tokat ve Niksar'da Bazı Selçuklu ve İlhanlı Yapılarındaki Çini Süslemeler Üzerine Bir Değerlendirme", *Vakıflar Dergisi*, S. 51, Ankara, 9-44.
- Doğan, S. (2002), "Kümbet Maddesi", *İslam Ansiklopedisi*, C.26, Ankara, 548.
- Ermiş, M.O, (2019). " Niksar'dan Bizans Dönemine ait Keramoplastik ve Çini Örnekleri", *Art Sanat*, S.12, İstanbul, 193-204.
- Eskici, B. (2001). *Ankara Mihrapları*, T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara.
- Esmer, M.-Ahunbay, Z. " İstanbul'da Orta Bizans Dönemine Ait Üç Anıt İle Çevrelerinin Bütünleşik Olarak Korunması İçin Öneriler", *Tasarım Kuram*, S.15, 2013, 35-55.
- Esmer, M.(2012). *İstanbul'da Orta Bizans Dönemi Kiliseleri ve Çevrelerinin Korunmaları İçin Öneriler*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, İTÜ Fen Bilimleri Enstitüsü İstanbul.
- Eyice, S. (1961). "Bizans Mimarisinde Bizans Mimarisinde Dış Cephelerde Kullanılan Bazı Keramoplastik Süsler (Süs Çömlekleri)", *Ayasofya Müzesi Yıllığı*, S. 3, 25-28.
- Gök, S. (2008). " Beylikler Dönemi'ne Ait Sgraffito Teknikli ve Tek Renk Sırlı Kaplar", *Sanat Tarihi Dergisi*, XVII/2, İzmir, 59-83.
- Halaçoğlu, Y. (1988), "Adıyaman" Maddesi, TDVİA, C.1, İstanbul, 377-379.
- İlıcılı, Ö. C. (2013). *XV-XVII Yüzyıl İznik ve İtalyan Mayolika Seramiklerinin Teknik, Motif ve Üslup Bağlamında Karşılaştırılması*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sanat Tarihi Anabilim Dalı, İstanbul.

- Kılavuz, B.N.(2005). *Güneydoğu Anadolu Bölgesi Minareleri*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Van.
- Kürkçüoğlu, A. C. (2013). *Şanlıurfa İli Camileri*, Şanlıurfa Belediyesi Kültür ve Sosyal İşler Müdürlüğü Yayınları, Ankara, 2013.
- Megaw, A.H.S. "Glazed Bowls in Byzantine Churches", *Deltion tes Khristianikes Arkhaiologikes Etaireias* 4, 145-165.
- Meo, A. (2018). "L'ordinario E L'eccezione. Per Un Aggrionamento Cronologico Dell'introduzione Dei Bacini İslamici A Pisa", XI. AIECM3 Uluslararası Ortaçağ ve Modern Akdeniz Dünyası Seramik Kongresi Bildirileri, C.1, Ankara, 59-73.
- Mohsenpoormobarak-Abad, G., (2015). *Tarihî Ve Sosyo-Kültürel Yönleriyle Bir İlhanlı Başkenti: Meraga*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Sabuncu, A. (2010). "Vefa Kilise Camisi Naosu Güney Dış Yüzünün Kademeli Kemerli Yukarısındaki Üçgen Alınlığa Sabitlenmiş Üç Keramik Kabin Değerlendirilmesi", *Colloquium Anatolicum IX*, İstanbul, 353- 366.
- Şancı, F. (2012). "Commagene Coğrafyasında Türk İslam Eserleri (Adıyaman İlinde (Merke İlçe) Cami ve Mescidler)" I. Uluslararası Kommagene Kültür, Sanat ve Turizm Sempozyumu Bildiriler Kitabı, Adıyaman, 117-132.
- Orhanlı, O. (2018). *Anadolu Türk Mimarisinde Bezeme Unsuru Olarak Seramik Kullanımı*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, , İzmir.
- Ögel, S. (1987). *Anadolu Selçuklularının Taş Tezyinatı*, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara.
- Öney, G.(1976). *Türk Çini Sanatı*, Yapı Kredi Bankası Yayınları, İstanbul.
- Öney, G. (1980). *Ankara Arslanhane Cami*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara.
- Ötügen, Y. (1978). "İstanbul Son Devir Bizans Mimarisinde Cephe Süslemeleri", *Vakıflar Dergisi*, S. 12, Ankara, 213-233.
- Özbek, Y. (2002). *Osmanlı Beyliği Mimarisinde Taş Süsleme (1300-1453)*, T.C. Kültür Bakanlığı, Ankara.

- Uçar, H. (2018). “ Tire Kutu han Kazısı Beylikler ve Osmanlı Dönemi Seramikleri”, Sanat Tarihi Dergisi, XXVII/1, S.1, İzmir, 2018, 1-33.
- Uçar, H. (2019). “Edirne Yemiş Kapanı Kazısı’ndan Bir Grup Osmanlı Seramiği”, Yaşar Erdemir’e Armağan Sanat Tarihi Yazıları, Konya, 509-542.
- Yılmaz, G. (2008). Batılılaşma Dönemi Osmanlı Armağan Geleneğinde Porselenin Yeri “Beykent Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, S.2, No: 1, İstanbul, 95-112.

EXTENDED ABSTRACT

Placing ceramic vessels in certain parts of the buildings in order to animate, decorate and add color is called "bacini". Although it means "basin" in Italian, it is also used as the name given to all ceramic types. It is known that the main elements such as bricks, glazed bricks, tiles and stones are widely used in the decoration of the buildings constructed in the Middle Ages. In addition to these elements, it is seen that bowls which are used for daily use, which have no connection with architecture, are included in this decoration. This understanding of architectural decoration emerges not only in Anatolia but also in different parts of Europe. Examples are known in countries such as Italy, Greece and Bulgaria. These examples are generally Byzantine architectural works dating to the 10th-11th centuries. In some regions of Anatolia also, bacini applications are seen in Byzantine buildings. For Example, there are three ceramic bowls fixed on the southern facade of the Vefa Church Mosque in Istanbul. In addition, as a result of the researches conducted on the inner castle of Trabzon, the presence of four bacini cavities in the form of equilateral quadrangle were determined and III. It is dated to the period of Alexios.

There are some common aspects in using bacini in architecture. The first is that the ceramics used in the decoration of the building were produced in the same age and in the regions close to the buildings. However, it is seen that the ceramic pots adorning some of the buildings where found in Italy are from the Fatimid period. For example, the walls of the Basilica of Santo Stefano in Bologna, Italy, contain ceramics from the Fatimid period. It is known that, apart from this example, many church structures decorated with bacini in Italy. As it is seen, we can obtain information about the volume of trade and the relations between countries in different regions thanks to ceramics. One of the earliest buildings with bacini is Kumbet-i Surh, located in Maraga, Azerbaijan, a work of the Great Seljuk period. The building was built in 1147 and there is a glazed ceramic bowl on its portal pediment.

We can start the development of bacini applications during the Turkish period in Anatolia with the Anatolian Seljuk period. Although bacini applications generally adorn the facades of religious structures such as mosques, madrasas and tombs, they also appear on the walls of military / civil architecture such as Ani and Bayburt Castles in Anatolia. The interior and exterior facade of the Seljuk period buildings were decorated with ceramic pots. The bacini applications on the exterior facades are seen in the portal pediments and window pediments, mostly in the minarets in the buildings of Seljuk period. The bacinis in the architectural structures are generally located at the foot of the dome. In addition, glazed ceramics are used as decoration elements in the mihrabs of the buildings constructed in Ankara during the Seljuk, Principalities and Early Ottoman periods.

After the Seljuks, we encounter a small number of bacinis in the Beyliks period structures. But it was not used until the 18th century during the Ottoman period. However, especially in the 18th century and later in the Southeastern Anatolia, especially in the minarets of buildings began to be used again. The bacini applications is quite high in the buildings located in the cities such as Şanlıurfa, Gaziantep, Kahramanmaraş and Adiyaman in Southeast Anatolia. In this context, Adiyaman Bazaar Mosque, Eskisaray Mosque, Kab Mosque, Besni Üçgöz (Sofraz) Mosque and Besni Üçgöz (Sofraz) Hasan Paşa Mosque in Adiyaman were examined. Bacinis are located in the minarets of all these mosques. the glaze and technical features of the ceramics in these minarets are similar. all ceramics are green glazed but their dimensions are different.

In the simplest terms, ceramics, which are defined as terracotta and whose main material is clay, are the works that are encountered in every period of history since they are one of the basic necessity tools of human beings. ceramics help us to reach a lot of information about the social, cultural and economic characteristics of the society and the period to which they belong. Ceramics, which are an indispensable part of mankind's daily life, have achieve to go beyond being used as daily goods. As we mentioned before, in the 18th century bacini applications increased especially in Southeastern Anatolia. There may be several different reasons for this. The first of these reasons may be due to the fact that the region is in a closer relationship with the architectural traditions in regions such as Syria and Iran. Another reason can be considered as the economic conditions of the period. Especially with the developments in the 18th century and after, the Ottoman state fell back in the political and military spheres and began to experience economic difficulties. These structures built in the region cannot be considered as far from the architectural tradition that existed before it. Seljuk and Ottoman period structures were usually decorated with tiles. However, the economic conditions of the 18th century and after are poor and decorating structures with tiles is difficult and expensive. Especially in Adiyaman mosques, it is seen that bacini is made of glazed ceramics that are cheaper and easier to produce. When we evaluate Adiyaman mosques with this view, we think that these ceramics are local (regional) production. The continuation of this tradition in the buildings in the Southeastern Anatolia Region is very important for showing the unity and continuity of Turkish art.